

6. Kogan, L. (2003), "The city therapy", *Gorodskoe upravlenie*, no 6, pp. 2-9.
7. Pavlov, V., Bortnik, S. (2005), *Transportno-lohistychnui kompleks rehionu: intehratsiini protsesy* [Transport and logistic systems of the region: integration processes], Nadstyria, Lutsk, Ukraine, 259 p.
8. Pepa, T. (2006), *Rehionalna dynamika i transformatsiia ekonomichnoho prostoru Ukrainy* [Regional dynamics and transformation of Ukraine's economic space], monograph, Brama, Cherkasy, Ukraine, 440 p.

УДК 332.021.8

Бардіна Т.О.,
аспірантка
Полтавська державна аграрна академія

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ОБГРУНТУВАННЯ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Bardina T.O.,
graduate student
Poltava State Agrarian Academy

EUROPEAN EXPERIENCE OF SUBSTANTIATION THE PROGRAMS OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF RURAL AREAS

Постановка проблеми. Розвиток сільських територій – відносно новий напрям досліджень у вітчизняній аграрній науці, який виник на основі розвитку проектів західних науковців з урахуванням багаторічного досвіду вітчизняної аграрної науки. Значний досвід системного розвитку сільських територій накопичений в країнах Європи заслуговує на увагу і тому доцільно дослідити основні аспекти цієї діяльності саме в цих країнах

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досвід соціально-економічного розвитку сільських територій узагальнений у публікаціях низки вітчизняних вчених, що присвячені дослідженню чинників розвитку сільської території: Д.П. Богині, О.Г. Булавки, О. Бородіної, П.І. Гайдуцького, Й.С. Завадського, Т.І. Заславської, Д.Ф. Крисанова, Г.І. Купалової, І.І. Лотоцького, П.Т. Саблука, М.Г. Саєнка, В.В. Юрчишина та інших.

Аналіз результатів їх дослідження засвідчує, що більшість дослідників погоджуються з тим, що для розвитку сільських територій сьогодні ми можемо обрати дві альтернативні стратегії: перша – використати досвід зарубіжних країн світу, друга – спроба знайти власний, унікальний та неповторний шлях соціально-економічного розвитку села. Тому вибраний нами напрям має узагальнити результати досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців та обґрунтувати перспективні напрями розвитку сільських територій України.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є оцінка сучасних тенденцій розвитку і проблем сільських територій України та порівняльний аналіз досвіду їх вирішення в економічно розвинених країнах світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сільське населення країн Європи складає приблизно 45-61% загальної чисельності населення країни, але проживає в межах сільських населених територій більше 75% Європи. Враховуючи дані аспекти, в країнах Європи постало питання щодо впровадження комплексних програм економічного розвитку сільських територій.

Вивчаючи досвід реалізованих проектів економічного розвитку сільських територій в країнах Європи, можна виділити основні акценти, які характеризують досягнення результатів соціально-економічного розвитку. В проектах соціально-економічного розвитку комплексно розглядаються всі види діяльності, реалізація яких може підвищити дохід сільської території. Будь-яка пропозиція по збільшенню зайнятості і доходів всебічно обґрунтовується з економічної та соціальної точки зору. Вирішення проблеми зайнятості та доходів пов'язано з вирішенням інших регіональних проблем та економічним розвитком сільської місцевості в цілому.

Під час розробки проектів використовуються методи інтерактивного планування за участю населення, хід проекту та досягнуті результати і проблеми відкрито обговорюються в засобах масової інформації, на сільських зборах, круглих столах, зустрічах з населенням. Широка участь населення в процесі розробки та реалізації проектів дозволяє максимально використовувати знання та досвід

* Науковий керівник: Галич О.А. - к.е.н., доцент

населення щодо найбільш ефективних шляхів забезпечення зайнятості та збільшення доходів, враховуються особливості економічної та соціальної поведінки різних соціальних груп, забезпечується збалансованість їх інтересів.

Досягнення поставлених завдань в проектах розвитку сільських територій країн Європи забезпечується насамперед за рахунок мобілізації місцевих фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів, що має першочергове значення для створення механізмів забезпечення зайнятості та доходів. Але це не виключає використання зовнішніх джерел ресурсного забезпечення проекту.

Європейський досвід сприяння розвитку сільського господарства засвідчує високу ефективність регуляторної політики, яка проявляється не лише у послабленому оподаткуванні господарюючих суб'єктів, але й у розвиненій та диверсифікованій системі дотування, субсидування та відшкодування витрат на розвиток сільських територій. Зокрема, за програмами ARiMR (Агентства реструктуризації і модернізації сільського господарства) здійснюються виплати субсидій на сільськогосподарські угіддя (базова субсидія на кожен гектар становить 125 євро на рік; виплати структурних пенсій (їх сплачують при досягненні фермером 55 років і, наприклад, при наявності 20 га сільгоспугідь дорівнюють 500 євро на місяць); субсидії низько товарним господарствам (1250 євро на рік на кожне господарство) тощо [5, с. 144].

Розвинуті країни світу активно субсидують аграрний сектор також і з міркувань продовольчої безпеки та мінімізації загрози надлишкової міграції сільського населення в міста і закордон. Розмір таких субсидій досягає в країнах ЄС – у середньому 50% від вартості сільськогосподарської продукції, у Швейцарії – 82% [4, с. 8].

Узагальнення публікацій низки європейських вчених-економістів щодо сучасних тенденцій розвитку сільських територій в країнах Європи дозволяє зробити наступні висновки, які характеризують основні ознаки аграрної політики Європи:

- посилення процесу децентралізації, що забезпечується встановленням відповідальних на регіональному і на місцевому рівнях та субсидуванням конкретних проектів;

- диверсифікація сільськогосподарського виробництва – розширення асортименту продукції та збільшення видів пропонованих послуг, що знижує ризики та рівень вразливості аграрних виробників, забезпечує стійкість економіки сільських територій Європи і є основою пристосування до змін зовнішніх умов;

- реструктуризація сільського господарства - удосконалення земельних відносин, покращення сільськогосподарської кон'юнктури, передача землі і майна в руки ефективних власників та користувачів, ринкова інтеграція підприємств малого та середнього бізнесу орієнтування та субсидування сільськогосподарських виробників на вироблення високоякісної продукції;

- стабілізація та розвиток соціальної сфери на селі - пріоритетними групами населення соціального захисту є пенсіонери, інваліди та діти, в сільській місцевості пропонується розвиток таких напрямків, як підвищення зайнятості та створення додаткових джерел доходу, підтримка соціальної та інженерної інфраструктури на селі, здійснення програм по зменшенню відтоку найбільш активних прошарків сільського населення;

- інституційні перетворення, які впливають на розвиток сільської економічної системи - організації, що сприяють ефективній роботі приватних та державних структур, наприклад - центри розвитку, інституційні структури, які базуються на утворенні фінансових інструментів для підтримки малих та середніх підприємств та сільськогосподарських виробників (фонди підтримки малого та середнього бізнесу).

Досить цікавим для України є реформування соціально-економічних відносин в межах сільських територій Франції, що характеризується, як і в нашій країні, жорстким державним регулюванням регіонального, економічного та соціального розвитку. Французький досвід економічного розвитку сільських територій свідчить, що в останні роки регіональна політика розвитку сільських територій все більше базується на принципах субсидіарності та партисипативності. У Франції в період до 1995 р. політика економічного розвитку та прийняття рішень щодо сільських територій здійснювалася, в основному, «згори вниз» та мала дозвільний і перерозподільний характер. В ході здійснення проектів та реформування системи процеси економічного розвитку регіонів та прийняття управлінських рішень з 1995 р. і до нашого часу формуються на основі принципу «знизу вгору». У Франції, як і в країнах Європейського Союзу, за розвиток сільських територій відповідає низка міністерств, відомств, територіальних адміністрацій, які мають конкретні обов'язки по сприянню економічному розвитку сільських територій. Це обумовлено багатогранністю та складністю проблем економічного розвитку сільських територій, які потребують скоординованої міжгалузевої політики.

Важливим аспектом соціально-економічного розвитку сільських територій країн Європи є недержавна підтримка підприємницької діяльності, яка здійснюється: асоціаціями, союзами, профспілками, об'єднаннями підприємців. Торгові та торгово-промислові палати в Європі найбільш всебічно та ефективно представляють корпоративні інтереси підприємців. В склад торгово-промислових палат входять на правах колективних членів різні асоціації, федерації та союзи. Так, в

торгово-промислової палати Франції створені спеціальні відділи, які займаються консультуванням підприємців початківців щодо відповідності проекту існуючим вимогам, його автор отримує паспорт програми «підприємництво в Франції», яке дає право на безкоштовну експертизу та підтримку при оформленні документів для отримання банківської гарантії.

В Німеччині функції сприяння соціально-економічному розвитку сільських територій з метою розвантаження органів державного управління та підвищення їх ефективності було передано низці суспільно-правових інституцій і банкам (спеціалізований банк Реконструкції та розвитку (БРР), Палата ремісників та торгово-промислової палати).

Цікавим також є досвід Австрії щодо сприяння соціально-економічному розвитку сільських територій - кожне підприємство Австрії, відповідно до законодавства, повинно бути членом регіональної торгово-промислової палати. Регіональні палати Австрії об'єднані в федеральну палату. В даних структурах працюють недержавні службовці, які отримують заробітну плату за рахунок внесків підприємств. Палати сприяють соціальній стабільності, підрозділи палат допомагають в становленні контактів, організації семінарів, поїздок за кордон, аналізі економічної ситуації, надають консультації підприємцям-початківцям з менеджменту та маркетингу.

Узагальнення зарубіжного досвіду з реалізації програм розвитку сільських територій свідчить про те, що значну частину реалізованих у Європейських країнах проектів можна адаптувати для вітчизняної економіки, що забезпечить вчасну діагностику та вирішення проблем соціально-економічного розвитку сільських територій. На сьогодні в Україні в межах сільських територій гостро стоять наступні проблеми: низький рівень доходів сільського населення, недосконала структура видів економічної діяльності в межах сільських територій, низька ефективність сільського господарства, незабезпеченість сільських мешканців об'єктами виробничої та соціальної інфраструктур. Ситуація з усіма переліченими проблемами не покращується, а погіршується [6, с. 8].

Аналіз Європейського досвіду соціально-економічного розвитку сільських територій свідчить про значні відмінності навіть в системі оцінки. Так, наприклад, в 2013 році в системі показників, що використовуються при дослідженні, є рівень забезпеченості доступу до мережі Інтернет (72.5%) та туристична інфраструктура сільських територій (32.2%).

Узагальнюючи досягнутий рівень соціально-економічного розвитку сільських територій України, можна виділити низку заходів, що сприятимуть збалансованому розвитку сільських територій та розвиток сільських громад:

- розмежування заходів підтримки сільськогосподарського виробництва та сільських територій;
- підтримка сільських територій з низьким рівнем розвитку сільського господарства та несприятливими кліматичними умовами;
- спрямування державної підтримки сільських територій на підвищення рівня облаштування сфери життя, діяльності та побуту селян;
- розвиток альтернативних видів економічної діяльності в межах сільських територій;
- врегулювання питань належного використання та охорони природних ресурсів сільських територій;
- мотивація розвитку сільського господарства та продовольчого ринку шляхом стимулювання підвищення купівельної спроможності населення через зростання заробітної плати та пенсій громадян, заміни усіх пільг грошовими адресними субсидіями;
- формування ефективної та прозорої системи державної підтримки сільського господарства, що проявлялася б не лише у пільговому оподаткуванні суб'єктів цієї діяльності, але й у реальних дотаціях, субсидуванні чи відшкодуванні витрат на страхування сільськогосподарської діяльності тощо;
- гарантування рівних умов підтримки всіх сільськогосподарських виробників незалежно від видів, типів, розмірів, форм власності та господарювання;
- наближення системи підтримки сільського господарства до вимог СОТ і стандартів Європейського Союзу;
- усунення диспаритету цін на продукцію промисловості, що споживається у сільському господарстві, та цін на сільськогосподарську продукцію;
- затвердження мінімальних гарантованих цін на основні види сільськогосподарської продукції, відповідно до нормативних витрат, які повинні враховувати продуктивність землі та сільськогосподарських тварин, норми дохідності на задіяні у виробництві ресурси, зокрема на землю;
- здійснення системного прогнозування кон'юнктури світового аграрного ринку на середньо- і довготермінову перспективу;
- формування балансу сільськогосподарських продуктів у державі та її регіонах, визначення рівня самозабезпечення й обсягів необхідних імпорتنих закупівель тощо;
- створення системи стимулів для формування експорту сільськогосподарської продукції

завдяки товарам з високим ступенем обробки;

- створення сприятливих та стабільних умов для вкладення інвестицій у сільське господарство країни на взаємовигідних засадах для держави-інвестора-орендодавця;
- врегулювання державою питання адекватного розподілу прибутку між галузями сільського господарства, за якого основними отримувачами прибутків стали б виробники, зокрема сільськогосподарської продукції, які спрямовували б зароблені кошти на розширене відтворення [7, с. 338].

Висновок з даного дослідження. Враховуючи вище зазначене, можна зробити висновок, що розвиток сільських територій є одним з головних пріоритетних напрямків державної політики економічного розвитку Європейських країн. За останні 15 років багаточисленними та науково-практичними центрами Європи розроблені інструменти розвитку сільських територій, до складу яких входять: стратегічне планування на регіональному рівні, регіональний маркетинг, диверсифікація сільської економіки, державно-приватне партнерство, підтримка підприємництва.

Накопичений Європейський досвід може бути використаний для обґрунтування вітчизняної стратегії збалансованого соціально-економічного розвитку сільських територій.

Література

1. Food and Agriculture Organization of the United Nations [Electronic resource]. – Mode of Access: <http://www.faostat.fao.org>.
2. Нелеп В.М. Планування розвитку сільських територій і бюджети сільських рад / В.М. Нелеп, М.І. Фурсенко // Економіка АПК. – 2005. – № 4. – С. 107-112.
3. Притула Х.П. Сучасні тенденції розвитку сільських територій України та економічно розвинених країн: порівняльний аналіз / Х.П. Притула // Науковий вісник НЛТУ. – 2011. – Вип. 20.11. – С. 335-344.
4. Проблеми та перспективи розвитку сільських територій України (на прикладі Карпатського регіону): науково-аналітична доповідь / [В.В. Борщевський, Х.М. Притула, В.Є. Крупін, І.М. Куліш]; НАН України. Інститут регіональних досліджень; [наук. ред. В. В. Борщевський]. – Львів, 2011. – 60 с.
5. Розвиток економічно проблемних територій: міжнародний досвід / [С. Слава, Д. Амборський, П. Сегварі, М. Дацишин] // Проект партнерства Канада – Україна «Регіональне врядування та розвиток». – К. : Видавництво «К.І.С.», 2007. – 144 с.
6. Саблук П.Т. Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2005. – № 11. – С. 4-12.
7. Чеботарьов В.А. Досвід структурних перетворень в агропромисловому виробництві постсоціалістичних країн у контексті їх вступу до Європейського Союзу / В.А. Чеботарьов // Економіка АПК. – 2007. – № 2. – С. 142-148.
8. Шаптала К.О. Використання європейського досвіду розвитку сільських територій / К.О. Шаптала // Культура народів Причорномор'я. – 2012. – № 229. – С. 7-9.

References

1. "Food and Agriculture Organization of the United Nations", available at: <http://faostat.fao.org>.
2. Nelep, V.M. and Fursenko, M.I. (2005), "Planning and Rural Development of rural councils", *Ekonomika APK*, no. 4, pp. 107-112.
3. Prytula, Kh.P. (2011), " Modern trends in rural Ukraine and economically developed countries: a comparative analysis", *Naukovyi visnyk NLTU*, no. 20.11, pp. 335-344.
4. Borshchevskiy, V.V., Prytula, Kh.M., Krupin, V.Ye., Kulish, I.M. (2011), *Problemy ta perspektyvy rozvytku sil'skykh terytorii Ukrainy (na prykladi Karpatskoho rehionu): naukovo-analitychna dopovid* [Problems and prospects of rural Ukraine (on the example of the Carpathian region), scientific and analytical report], "NAN Ukrainy. Instytut rehionalnykh doslidzhen", Lviv, Ukraine, 60 p.
5. Slava, S., Amborskiy, D., Sehvari, P., Datsyshyn, M. (2007), *Rozvytok ekonomichno problemnykh terytorii: mizhnarodnyi dosvid* [The development of economically distressed areas: international experience], "K.I.S.", Kyiv, Ukraine, 144 p.
6. Sabluk, P.T. (2005), "Rural Development in the context of the economic stability of the state", *Ekonomika APK*, no. 11, pp. 4-12.
7. Chebotarov, V.A. (2007), "Experience of structural changes in agricultural production in post-socialist context of their accession to the European Union", *Ekonomika APK*, no. 2, pp. 142-148.
8. Shaptala, K.O. (2012), "Using the European experience of rural development", *Kultura narodov Prychornomor'ya*, no. 229, pp. 7-9.